

STRUČNÁ HISTORIE STÁTŮ

---

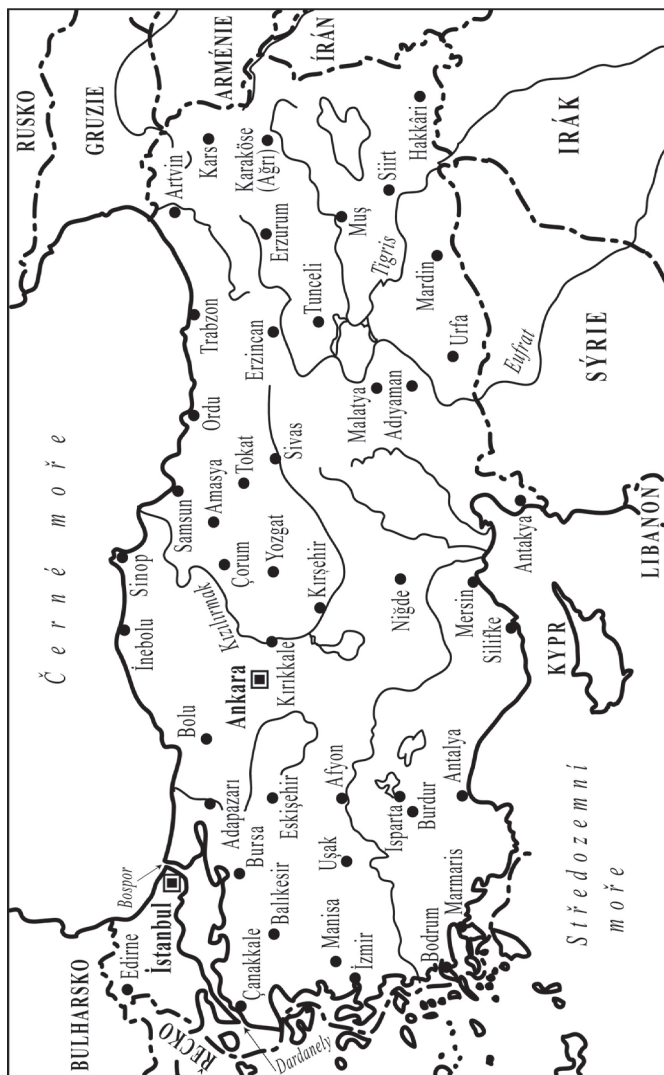
# TURECKO



*Gabriel Pirický*







S T R U Č N Á   H I S T O R I E   S T Á T Ů

# *Turecko*

GABRIEL PIRICKÝ

NAKLADATELSTVÍ LIBRI, PRAHA 2006

© PhDr. Gabriel Pirický, M.A., PhD., 2006

© Libri, 2006

ISBN 80-7277-323-2

# Obsah

Malá Asie ve starověku	10
Nejstarší období	10
Chetitská éra (2 000–1 200 před n. l.)	10
Říše Urartu (9.–6. století před n. l.)	11
Stát Frygů (8.–6. století před n. l.) a Lýdů (700–550 před n. l.)	12
Doba helénská	12
Doba římská a byzantská (do roku 1453)	14
Římská říše (2. století před n. l.–330 n. l.)	14
Byzantská říše (330–1453)	14
Od mytických počátků Turků po zánik seldžucké říše	17
Původ Turků	17
Turkická etnika a perské kultury	19
Doba seldžucká (polovina 11. století až konec 13. století)	19
Osmanská říše (14.–20. století)	22
Počátky osmanské říše	22
Dobytí Konstantinopole 1453	23
Vznik osmanského chalífátu	25
Osmanská říše na vrcholu moci	26
Osmanská meritokracie: janičáři	27
Osmanský stát a jeho orgány	29
Legendární „červené jablko“	31
Osmané jako multietnická vládnoucí elita	32
Zemědělství: nejvýznamnější hospodářské odvětví	34
Není „Turek“ jako Turek	35
Multikulturalismus osmanského impéria	36
Specifika tureckého lidového islámu	37
Systém kapitulací	39
„Stagnace“ osmanské říše	40
Káva, čaj a cigarety	41
Osmanská říše v 18. století	42
Reformní úsilí tzv. dlouhého 19. století	43
Reformy Selima III. (1789–1808)	44
Reformní období <i>tanzimatu</i>	45

- Vláda Mahmuda II. Spravedlivého 45
- Krymská válka (1853–1856) 47
- Druhá etapa reform (1856–1871) 48
- Krise osmanské říše (1875–1876) 50
- Absolutistická vláda Abdülhamida II. (1876–1908) 52
- Postupující dezintegrace 54
- Střet panosmanismu, panislamismu  
a panturkismu 55
- Akceptace západních hodnot na kulturním poli 57
- Ve víru převratů a válek 59
- Mladoturecký převrat roku 1908 a konec  
monarchie 59
- Kontrarevoluční vystoupení v dubnu 1909 60
- Ziya Gökalp a turecký nacionalismus 61
- Balkánské války (1912–1913) 62
- Mladoturecká diktatura (1913–1918) 63
- Osmanská říše za 1. světové války 64
- Masakry Arménů v letech 1915–1916 66
- Sekularizační reformy v letech 1916–1917 67
- Turecko jako národní stát 69
- Sèvreská mírová smlouva 69
- Mustafa Kemal Atatürk 70
- Boj za nezávislost (1918–1923) 71
- Levicová a pravicová opozice 73
- Lausanneská mírová smlouva (1923) a zrušení  
sultanátu (1922) 75
- Vláda Republikánské lidové strany (1923–1950) 76
- Vznik republiky a konec chalífátu 76
- Zavedení autoritativních metod vládnutí 77
- Kemalistické reformy 78
- Změny v postavení žen 79
- Upevnění režimu státostrany 80
- Vesnické instituty 82
- Kemalismus a jeho šest principů 83
- Státní islám a laicismus 84
- Zrušení mystických řádů (1925) 86
- Reforma písma (1928–1929) 87
- Reforma tureckého jazyka 88
- Turecká historická teze 89

- Hospodářský vývoj za Atatürka 91
- Atatürkova zahraniční politika 92
- Úmrtí Kemala Atatürka 94
- Druhá světová válka a přechod k politickému pluralismu 96
  - Ismet İnönü prezidentem (1938–1950) 96
  - Turecko za 2. světové války 97
  - Poválečná demokratizace a první svobodné volby 98
  - Rozvoj kultury a umění 100
- Vláda Demokratické strany (1950–1960) 102
  - Politický vývoj za demokratů 102
  - Hospodářský rozvoj v letech 1950–1960 103
  - Islám za vlády demokratů 104
  - Zahraníčněpolitický vývoj v letech 1950–1960 105
  - Vesnická literatura jako druh společenské kritiky 106
- Období druhé republiky (1960–1980) 108
  - Vojenský převrat 27. května 1960 108
  - Reforma ústavního systému 109
  - Süleyman Demirel poprvé premiérem 110
  - Bülent Ecevit a vzestup turecké levice 111
  - Formování radikálně nacionalistické a islámské pravice 112
  - Industrializace a omezení dovozu 113
  - Gecekondu*: nový typ velkoměstské chudinské čtvrti 114
  - Zahraníční politika v 60. letech a kyperská krize 116
  - Ultimátum armády 12. března 1971 117
  - Návrat ke křehké parlamentní demokracii a kyperská krize 118
  - Hospodářská situace v 70. letech 121
  - Konec druhé republiky 121
- Třetí vojenský převrat a vláda Turguta Özala (1980–1991) 123
  - Vojenská vláda (1980–1983) 123
  - Turgut Özal předsedou vlády 124
  - Snaha o smíření islámu s kemalismem 126
  - Turecká média po roce 1980 128
  - Válka v Kurdistanu 129



- Ztracená dekáda (1991–2000) 132
- Turecko po pádu železné opony 132
  - Kabinet Necmettina Erbakana (1996–1997) 134
  - Zahraniční politika Turecka po roce 1980 136
  - Nové panturkické horizonty 138
  - Vztahy s arabskými zeměmi 139
  - Křesťané a Židé v dnešním Turecku 140
  - Vláda Bülenta Ecevita (1999–2002) 141
  - Katastrofální zemětřesení v roce 1999 142
  - Identita Turků a Turci v zemích EU 143
- Složitá cesta do Evropy 146
- Hospodářská krize (2001–2002) 146
  - Triumf Strany spravedlnosti a rozvoje (2002) 147
  - Vláda Recepta Tayyipa Erdogana 148
  - Reforma školství a hospodářství 151
  - Jednání o vstupu do EU 151
  - Turecká armáda 153
  - Kultovní osobnosti umělecké scény 154
- Česko(slovensko)-turecké vztahy 156
- Poznávání a studium osmanské říše a Turecka 156
  - Diplomatické styky 158
  - Hospodářské a obchodní styky 159
- Co je dobré vědět o turecké společnosti 161
- Náboženství 161
  - Zdravotnictví 164
  - Školství 165
  - Oděv 166
  - Turecká rodina 167
  - Mezilidská komunikace 168
  - Turecká kuchyně 169
  - Nejpopulárnější sport: fotbal 171
- Doporučená literatura 172
- V češtině a slovenštině 172
  - Beletrie – překlady z turečtiny 173
  - Jazykové učebnice 174
  - Turistické příručky 174
  - Cizojazyčná literatura o Turecku 174
  - Encyklopedické heslo 176

Představitelé státu	189
Sultáni	189
Předsedové vlády	190
Prezidenti	191
Rady a doporučení pro turisty	192
Důležité informace	194
Zastupitelské úřady	194
Internetové adresy	194
Jazyková první pomoc	195
Nejdůležitější fráze	195
Turecká abeceda	196
Jazyková poznámka autora	197
Turecký a turkický	197

# ***Malá Asie ve starověku***

## ***Nejstarší období***

Na území dnešního Turecka vzniklo v průběhu staletí množství teritoriálních útvarů, jež byly domovem různých kultur. Poloostrovu Malá Asie chybí přirozené centrum nebo zeměpisná spojnice, což vedlo k tomu, že se zde ve starověku nevytvořil jednotný stát. Sever a jih země oddělují neschůdná pohorí a celé regiony byly tradičně propojeny s okolními oblastmi, jež dnes nepatří Turecku. Jihovýchodní pobřežní oblasti Pamfýlie a Kilíkie byly například spjaty spíše se Sýrií a Mezopotámií. Západní pobřeží mělo snadné spojení s dnešním Řeckem a spadalo do Egejské oblasti. Centrální náhorní plošina se vyznačuje odlišnými klimatickými poměry, než jaké převládají u pobřeží. Důsledkem této variability bylo i to, že pro oblast dnešní Anatólie ve starověku neexistoval ani společný název.

Nejstarší naleziště zemědělské neolitické kultury pocházejí ze 7. a 6. tisíciletí před n. l. z oblasti Čatal Hüyükü (jihovýchodně od Konye) a od Hacilaru (západně od Burduru). Malá Asie patří mezi nejstarší zemědělsky obdělávané oblasti světa. Od 3. tisíciletí před n. l. byla Malá Asie etnicky rozdělena na dvě nezávislé oblasti: na západě sídlily indoevropské kmeny Luvijců a ve střední a východní Anatólii převládali tzv. Protochetité (Chatijci).

## ***Chetitská éra (2000–1200 před n. l.)***

Indoevropským jazykem mluvící Chetitité jsou v centrální Anatólii doloženi v první polovině 2. tisíciletí před n. l. Vytvořili zde silnou říši, jež byla více než 600 let důstojným konkurentem Egypta a mezopotámských států. Její střediska ležela východně od řeky Halys (dnešní Kizilirmak) a jižní hranice sahaly až po dnešní Sýrii. Prvním hlavním městem Chetitů byl Kaneš (Kültepe), ale nejslavnějším se stal Chattušaš, jenž leží východně od Ankarý. Za zakladatele státu je považován Labarnaš, ale prvním panovníkem, o němž existují zaručené zprávy,

byl až jeho syn Chattušiliš I. Se jménem jeho nástupce Muršiliše I. (kolem roku 1620–1590 před n. l.) je spojováno zpusťošení Babylónu. Panovník Telipinuš uspořádal poměry v říši vydáním chetitských zákonů. Chetitě žili v patriarchálních rodinách a obyvatelstvo se dělilo na svobodné a nesvobodné.

Nejvýznamnější postavou novochetitského období byl Šup-piluliumaš (asi 1370–1330 před n. l.), jenž vedl velmocenskou politiku, porazil stát Mitanni a získal celou severní Sýrii. S panovníkem Muvatallišem je spojena jedna z nejvýznamnějších bitev starověku. V ní se u Kadeše na řece Orontu asi v roce 1285 před n. l. Chetitě střetli s egyptskou armádou Ramesse II. Ačkoliv si vítězství přivlastňovaly obě strany, Egypťané byli ve skutečnosti poraženi. Za Chattušiliše pak Chetitě uzavřeli s Egyptem mírovou a spojeneckou smlouvu. Chetitská princezna se stala manželkou egyptského faraona.

Na základě studia záznamů na hliněných tabulkách zapsaných klínovým písmem, které pocházely z naleziště v Chattušaši (Bagazköy), rozluštil chetitštinu český archeolog a lingvista, zakladatel chetitologie Bedřich Hrozný (1879–1952), který ji zařadil k indoevropským jazykům. Většinu cenných chetitských nálezů dnes opatruje muzeum anatolských civilizací v Ankaře.

Náhlý zánik chetitské říše kolem roku 1200 před n. l. je připisován nájezdům tzv. mořských národů a důsledkům různých etnických pohybů. Skončilo období intenzivních kontaktů Malé Asie s Blízkým východem a napříště převládaly spíše styky s Evropou.

## ***Říše Urartu (9.–6. století před n. l.)***

V první třetině 1. tisíciletí před n. l. v Malé Asii, na území východního Turecka a Arménie, vzkvétala říše Urartu, kterou vytvořily churritské kmemy. První zmínky o území Urartu pocházejí z asyrských napsů. Hlavním městem státu byla Tušpa (Van) na březích Vanského jezera. Hospodářský růst Urartu vedl ke konfrontaci s Asýrií. Posléze založil Sardur I. nový urartský stát. Základem urartského hospodářství bylo zemědělství a dobytkařství. Urartejci používali klínové písmo. Říše zažila vrchol za Argištiho I. a Sardura II. Začátek úpadku

je svázán s porážkou říše Urartu od asyrského a babylónského panovníka Tiglatpilešara III. v roce 743 před n. l. Říše zanikla pod náporom Skytů a Médů.

### ***Stát Frygů (8.–6. století před n. l.) a Lýdů (700–550 před n. l.)***

Zatímco pobřeží Egejského moře osidlovaly různé řecké populace, do severozápadní části Malé Asie přišli z oblasti Thrákie v 8. století před n. l. indoevropští Frygové. Vytvořili stát s hlavním městem Gordion, jenž sahal na východě k řece Halys, nicméně nikdy nezahrnul egejské pobřeží. Proslulým panovníkem Frygů byl Midas, opředený mnoha legendami, který rozšířil území říše o Lýdii.

Současně s Frygy se usadili v údolí řeky Hermos (Gediz) na jihozápadě poloostrova Lýdové. Oblast měla výhodné podmínky pro zemědělství a těžbu zlata. Hlavní město Sardy leželo asi 100 km východně od Izmiru. Největšího rozsahu dosahovala říše Lýdů za Kroisose (asi 560–546 před n. l.), jehož postup na východ zastavili Peršané. Perský král Kyros Kroisose porazil a dobyl sídelní Sardy. Následovala dvěstěletá vláda Peršanů nad většinou Malé Asie.

### ***Doba helénská***

Řekové se na maloasijských březích začali usazovat již v polovině 2. tisíciletí před n. l., ale síť svých měst rozšířili hlavně v době velké řecké kolonizace v 8.–6. století před n. l. Oblast, kterou Řekové osidlovali, měla podobný reliéf a klimatický charakter jako evropské Řecko. Řekové však pronikali většinou jenom do vzdálenosti padesáti kilometrů od moře. Z Egejského moře se stalo vnitrořecké „jezero“ a Řekové se dostali až k břehům Helléspontu. Od severu k jihu se zde vyskytovaly tři řecké dialekty: aiolský, ionský a dórský. V Malé Asii vznikly menší i větší městské státy, známé řecké polis (například Milétos, Efesos či Smyrna). Od 6. století před n. l. sousedili Řekové na východě s Peršany, kteří se dostali až po černomořské úžiny a v Thrákii si založili vlastní satrapii (provincii). Peršané se několikrát pokusili ovládnout Řecko, ale ne-

uspěli. Od poloviny 4. století před n. l. perská říše politicky a vojensky zeslábla. Bohatý písemný materiál o Malé Asii nám zanechal Herodotos z Halikarnássu (asi 485–425 před n. l.), označovaný za otce dějepisu.

V roce 334 před n. l. Alexandr Makedonský překročil Helléspont na své dobovatelské cestě po Asii. S armádou asi 40 000 mužů rozdrtil u řeky Gránikos vojsko maloasijských perských satrapů, aby poté v roce 333 porazil u Issu na pomezí Kilíkie a Sýrie samotného perského krále. V průběhu svého tažení Alexandr Veliký mečem rozetnul slavný gordický uzel, uložený v Gordiu ve zdejším Diově chrámu. Věštba tvrdila, že ten, kdo jej rozváže, stane se pánem Asie.

Po Alexandrově smrti vzniklo na území Malé Asie několik nezávislých království. Nejznámější z nich byl Pergamon, Bithýnie a Pontos. Ve střední části poloostrova se nalézala Kapadokie. Na jih od Lýdie se rozkládala Kárie a Lýkie. V jiho-východní části Malé Asie, kterou známe jako Kilíkii, vládla dynastie Kommagénů. Pobřežní města zaznamenala díky obchodním aktivitám rychlý rozvoj.

# ***Doba římská a byzantská (do roku 1453)***

## ***Římská říše (2. století před n. l.–330 n. l.)***

Ve 2. století před n. l. se v Malé Asii objevila nová mocnost – Řím. K prvnímu vojenskému střetu došlo v roce 188 před n. l. u dnešní Manisy. Panovníci pergamské říše se nejdříve střetnutí s římskou říší vyhýbali, ale v roce 133 před n. l. odkázal Attalos III. Filométor celou říši Římu. Vznikla římská provincie Asia, po které v roce 75 před n. l. následovala Bithýnie. Římané ovládli rovněž pontské království, pak Kappadokii a Galatii. Od počátku našeho letopočtu vládly po dvě staletí v Malé Asii pod římskou nadvládou stabilní poměry. Pokračoval rozvoj obchodu a růst měst, především Efesu, Pergamonu a Antiochie. Právě v tomto období se značně rozšířilo křesťanství, jehož přívrženci byli nejdříve pronásledováni, později trpěni a nakonec jako vyznavači státního náboženství ochraňováni. Rostl význam a bohatství kněžstva. Významnou událostí byl v roce 325 první církevní koncil v Nikaii (Izník), který svolali na podnět Konstantina I. Velikého, zakladatele Konstantinopole (Istanbul).

## ***Byzantská říše (330–1453)***

Ke konci 3. století došlo k oslabení rozsáhlé římské říše. Východní a západní část impéria se vyvíjely odlišným způsobem. Za panování Konstantina I. Velikého (306–337) byla původně řecká osada Byzantion na březích Bosporu přebudována na nové hlavní město Konstantinopol (roku 330). Snaha vybudovat město, které by se vyrovnalo Římu, se odrazila v rozsáhlých stavebních aktivitách. Konstantinopol (zvaná též *Nova Roma*) se stala největším hospodářským a kulturním centrem východní poloviny impéria. Když v roce 395 zemřel císař Theodosios I. (Veliký), říše se definitivně rozdělila na západořímskou a východořímskou. Východní část, která později dostala jméno byzantská říše, rozvíjela římskou správní organizaci

na základech řecké kultury a pravoslavného křesťanství. Byl to teokratický stát v čele s císařem, jenž vládl absolutisticky.

Císař Theodosius II. (408–450) posílil obranu Konstantinopole vybudováním nových hradeb, jejichž zbytky je možné dodnes vidět v západní části města. V té době ohrožovali Evropu především Hunové a Góti, ačkoliv Attila se ke Konstantinopoli jen přiblížil a na město nezaútočil. Za Justinovy dynastie dosáhla říše vrcholu. Vydáním zákoníku *Corpus iuris civilis* upevnil říši císař Justinián I. (527–565), jenž odrazil vojska Avarů, Arabů a Slovanů. Už za jeho vlády se však začíná projevovat krize státu, na jejímž prohloubení se v 7. století podepsaly dlouhotrvající boje jak s vnějším nepřítelem (vpády Arabů, expanze Slovanů), tak vnitřní nepokoje – byzantská říše musela v průběhu tohoto století vyklidit rozsáhlé oblasti a zůstala jí jen Malá Asie, část Balkánského poloostrova a stále více se osamostatňující panství v Itálii. Za panování Lva III. Syrského (717 až 741), prvního vladaře z iasurské (syrské) dynastie, začalo období ikonoklasmu (obrazoborectví), vedené pod heslem boje proti uctívání svatých obrazů. Císař opírající se o šlechtu využil hnutí ke konfiskaci majetku bohatých klášterů. Jejich půdu a poklady využil k vybudování silné armády, jež mu pomohla upevnit centrální moc a přinesla úspěch v tažení proti Arabům. Propast mezi východní a západní církví se však tímto prohloubila, a v roce 731 papež dokonce exkomunikoval všechny obrazoborce.

Vláda císaře Michala III. (842–867) je pro nás zajímavá tím, že na žádost knížete Rastislava vyslal na Velkou Moravu křesťanské věrozvěsty Cyrila a Metoděje. Jeho následovník, Basileios I. (867–886), byl prvním příslušníkem makedonské dynastie, která poté v Byzanci vládla dvě staletí. Velké úsilí musela věnovat nejen zápasům s domácími opozičními silami, ale vyrovnávala se i s rozsáhlými územními ztrátami: Arabové obsadili Krétu, pronikli na Sicílii a do jižní Itálie a Bulhaři ohrožovali samotnou Konstantinopol.

Obrat k lepšímu nastal v zahraniční politice až na přelomu 10. a 11. století za vlády Basileia II. Bulharobijce (*Bulgaroktonos*), jenž si po několika vojenských taženích podrobil Bulhary a úspěšný byl i na východní hranici říše. Ve vnitřní politice se císař Basileios snažil omezit růst pozemkového vlastnictví.



Roku 867 se mezi Konstantinopolí a Římem vyhrotily již tak napjaté vztahy, které stály na počátku dlouhotrvajících bojů o nadvládu nad křesťanským světem. Rivalita mezi byzantskou církevní hierarchií a římským papežem vyvrcholila v roce 1054 definitivním rozkoem mezi východní (řeckou) a západní (římskou) církví, jehož příčinou bylo vydání papežské buly vyhlášující klatbu nad konstantinopolským patriarchou.

Od poloviny 11. století ohrožovaly byzantskou říši z východu seldžučti Turci. První velký nápor Seldžuků skončil drtivou porážkou byzantské armády u Mantzikertu (Malazgirtu) v roce 1071. Vojska seldžuckého sultána Alp Arslana v boji zajala i byzantského císaře Romana IV. Diogenése. Říše utrpěla významné územní ztráty – ztratila téměř celou Malou Asii a Arménii.

V samém závěru 11. století začalo období křížových výprav. Armády křesťanů se dopravovaly do Svaté země, až na malé výjimky, přes byzantskou říši. Avšak čtvrtá křížová výprava se v roce 1204 obrátila proti Byzanci a skončila dobytím a vyplněním Konstantinopole, když křížáci využili vnitřních nepokojů a politické nestability v říši. Začalo nové období v dějinách města, jenž trvalo více než 50 let a dostalo pojmenování latinské císařství. Hlavním městem byzantské říše byla v tomto období maloasijská Nikaia, která se stala centrem snah o obnovení Byzance. V roce 1261 Byzantinci opět ovládli Konstantinopol a na trůn nastoupila dynastie Palaiologů (1261–1453). Jejich panování poznamenala tíživá zahraničněpolitická situace, zejména vítězný postup Turků, a složité vnitřní poměry, jež měly za následek pozvolný úpadek a nevyhnutelný zánik říše. V roce 1371 se Byzanc dokonce stala vazalským státem osmanského impéria a roku 1453 Konstantinopol padla do rukou Mehmeda II. Říše byzantská přestala existovat.

# *Od mytických počátků Turků po zánik seldžucké říše*

## *Původ Turků*

První zmínku o Turcích (význam slova Turek se nejčastěji překládá jako silný nebo mocný) nacházíme v čínských pramenech ze 6. století n. l. Ale zřejmě již ve 3. století před n. l. byli turečtí kočovníci, chovatelé koní, součástí kmenového svazu asijských Hunů. Domovinou turkických populací se v tomto období staly rozsáhlé prostory střední Asie včetně západní a střední části dnešního Mongolska. Střední Asie je v nazírání občanů Turecka dodnes jakousi původní mateřskou vlastí (*Anayurt*), jež je opředena mýty. Zprávy o turkických národech máme i z nápisů v tureckém runovém písmu, které byly nalezeny v orchonské a jenisejské oblasti. Po jazykové stránce řadí lingvisté turečtinu k altajské jazykové rodině. Turky sice známe jako tvůrce početných impérií, přesto však kočovné turkické populace žily většinou v kmenově organizovaných nestátních útvech, pro které byla charakteristická politická decentralizace a odpor ke státní dominanci. Turci nikdy nevytvořili jednotný stát „všech Turků“, a jejich cestu dějinami proto nemůžeme zkoumat tak, že se zaměříme výlučně na centralizované říše.

Mytickým zvířetem všech Turků je vlk, přesněji vlčice. Právě ta měla kdysi dávno zachránit malého chlapce, jenž přežil masakr, kterého se na Turcích dopustili Číňané. Vlčice odnesla dítě do mytické doliny Ergenekon, vychovala ho a měla s ním deset dětí, od nichž pocházelo deset tureckých rodů. Když se dolina stala pro jejich potomky příliš přelidněnou, Turci založili na radu kováře oheň, žár roztavil skálu a vytvořil únikový východ.

Etnika, jež stála později u zrodu osmanského státu, patřila k oghuzské větvi turkických národů. Z orchonských nápisů se dovídáme, že původně vytvářely kmenový svaz pod názvem Tokuz-Oghuz (Devět Oghuzů) a že sídlily na severním okraji turecké říše, přesněji na východní straně pohoří Hangáj, kde leželo legendární město Ötüken. Oghuzové se neustále bouřili proti svým pánům, a když se vlády v říši zmocnili Ujgu-

ři, část Oghuzů odešla do stepí severně od Aralského moře a na horní tok řeky Syrdarje. Po vítězství Arabů nad Čiňany v bitvě u Talasu roku 751 se velká část Asie dostala do přímého kontaktu s islámským světem. V polovině 10. století přestoupil k islámu panovník tureckých Karachánovců. V islámských pramenech se pak s islamizovanými Oghuzy setkáváme pod pojmenováním Turkmeni.

Z období Karachánovců pocházejí dvě významné turecké literární památky zapsané arabským písmem. Jde o nejstarší dílo tureckého písemnictví, slovník a mluvnici s ukázkami folkloru, které známe pod názvem *Díván tureckých jazyků* (*Divan-i lughati it-Türk*) od Mahmúda Kašgárského, a dále o didaktickou báseň o umění vládnout *Kutadgu Bilig* (*Nauky, jež přinášejí štěstí*) od Jusufa Hasa Hacıpa z Balasagunu.

Do povědomí islámského světa se Turci dostali jako vojenské elitní jednotky ve službách abbásovských arabských chalífů z Bagdádu. Ačkoliv byli Turci otroky chalífů, ve skutečnosti tvořili zvláštní vojenskou kastu, z níž postupně vzešli mnozí vládcové a zakladatelé dynastií. Přesně tak to vyjadřovalo i jejich pojmenování – *mamlúkové*, tj. ti, které vlastnil vládce. Jakmile odvedenci vstoupili do služeb svých pánů a stali se muslimy, přestali být otroky v právním smyslu (nikdo je už nemohl prodat) a natrvalo zůstali ve službách státu.

V průběhu rozsáhlých etnických přesunů ve 12. a 13. století se početné kočovné populace Turků dostaly přes Persii do Zakavkazska a Anatólie. Na dlouhé cestě od altajských vrcholů po brány Anatólie přijaly kmenové společnosti starých Turků za své mnohé cizí prvky včetně íránských a řeckých. Od svých příbuzných, kteří zůstali ve střední Asii, se postupně odlišili především fyziognomií. Původně sice patřili k mongoloidní rase, o čemž dodnes svědčí vzhled Kazachů, Kyrgyzů nebo Ujgurů, ale v Malé Asii převládl smíšený a europoidní typ.

Turci po velkých migracích na západ již nebyli otroky, ale vytvořením vlastních dynastií se často zařadili k těm, jež hledali nové otroky pro své armády. Postupem času obětovali na oltář islámu svoji národnost, historii a jazyk. Jednou z tureckých dynastií se stali i Osmané, jejichž cesta na výsluní začala na přelomu 13. a 14. století na severozápadě Anatólského poloostrova.

## ***Turkická etnika a perské kultury***

Migrací ze západního Mongolska směrem na jihozápad se turkické populace dostávaly do styku především s íránskou větvi indoevropských národů. Nelze přitom hovořit jenom o Peršanech, poněvadž v regionu existovaly další íránské populace a jazyky: sogdština, chórezmština nebo chotánština. Největší bariéru dalšímu postupu na jih představovala pro turkická společenství perská sasánovská říše (224 n. l.–642 n. l.). Teprve porážka, kterou Sásánovcům uštědřili Arabové v roce 637, otevřela prostor pro intenzivnější migraci Turků. Íránský živel zůstával ovšem silný až do mongolského vpádu ve 13. a 14. století. V důsledku mongolské invaze došlo k výraznému narušení íránských sídel včetně fyzické likvidace velké části usdlého obyvatelstva. Turecko-mongolské dynastie se přesto velice brzy dostaly pod vliv íránsko-islámské civilizace. Třebaže byl íránský prvek v průběhu staletí na Blízkém východě a ve střední Asii postupně marginalizován, perské dědictví v kultuře a politice zůstalo u Turků velice silné. Turkická etnika často vytvářela místní varianty perské kultury a administrativy.

Snad největší literární poklad turkických národů představuje *Kniha mého děda Korkuta* (*Kitab-i Dedem Korkut*), která byla původně cyklem ústně tradovaných příběhů ze života tureckých kočovníků. Do písemné podoby byly příběhy převedeny v 15. století. Dílo líčí staroturecké zvyky, vypráví o životě Oghuzů a o jejich dobrodružstvích a hrdinech. Celkem dvanáct příběhů spojuje legendární postava mudrce Korkuta. Devět příběhů vypráví o válkách s nevěřícími, dva pojednávají o mytologii a jeden o sporech mezi Oghuzy. Prozaické části eposu se střídají se zpěvy a poezií.

## ***Doba seldžucká (polovina 11. století až konec 13. století)***

Seldžukové, kteří patřili ke kmenovému svazu Oghuzů, dostali své pojmenování po náčelníku Seldžukovi (doslova Malý potok). Byli to vyznavači ortodoxního islámu (sunnité) a svou moc upevnili po rozpadu říše šáha Mahmúda z Ghazny. Seldžukovi vnuci Tugril Beg a Čagri Beg zintenzívnili ná-